

А. Мұтарбекқызы

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
Байланыс үшін автор: ardak93_06@mail.ru

Деректі фильм түсірудегі техникалық және шығармашылық мүмкіндіктері

Аңдатпа. Мақала келесі міндеттерге бағынады: деректі фильм түсірудің ұтымды тұстарын анықтау, ұжым өкілдерінің атқарар қызметіне шолу жасау, техникалық жаңалықтардың шығармашылық мүмкіндіктерін анықтау, ұжым мен техниканың арасындағы байланысты ашып көрсету, жаңа технологиялардың шығармашылық жұмыс барысындағы маңыздылығын айқындау, аталмыш технологияларды қолданудың әдіс-тәсілдерін талдау, артықшылықтары мен кемшіліктерін саралау.

Деректі фильмді түсірудің ұтымды тәсілдерін ойластыру. Фильмді түсіруде фотографиялық жабдықтарды жаңашыл бағытта қолдану. Кадрлар жиынтығы мен әуен үндестігін сақтау фильм түсіруде маңызды рөл ойнайды. Деректі фильм үшін режиссер мен команда ұсынылған мазмұнның көркемдік құндылығына мән беруі шарт. Оған қоса фильмнің әлеуметке тигізер әсері мен мүмкін болатын нұсқаларды ескерген жөн. Тақырыптың негізгі идеясын ұмытпауда режиссер жұмысы. Сондықтан жоба шығармашылығында адам күші мен техника күшін бірдей қарастыру керек. Ең бастысы шығармашылық ізденіс әрқашан керек болатынын ұмытпау қажет.

Түйін сөздер: деректі фильм, техника, технология, оператор, фотография.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-7174-2022-140-3-79-84>

Кіріспе

Деректі фильмнің сәтті шығуы екі сыртқы фактордың әсеріне ұшырайды, оның бір шығармашылық ұжымның қабілеттілігі, ал бірі түсірілім техникасы.

Деректі фильм жасап түсіру ол жеке шығармашылық емес қайта, ұжымдық шығармашылықты негіз ететіні айқын. Ал деректі фильмнің сәтті шығуына әсер ететін негізгі фактордың бірі ұжымның бірлігі,

түсірілім шеберлігі мен ұжымның ұстанымы және кәсіби қабілеті. Көбінде деректі фильм зерттеушілер арасында қызу талқы жүре қалса, әуелде осы ұжымда қанша адам болғаны дұрыс? Немесе қандай ұжым толық қанды маманданған ұжым бола алады? - деген сұрақтар кездесері анық. Ол жерде адамның саны емес, сапа маңыздырақ сол себепті қандай мамандар қажет екенін анықтау маңыздырақ. Ендеше тарқатып көрейік, ұжым құрамы журналист, оператор, режиссер, дыбыс режиссері,

монтажор, редактор қатарлы мамандардан тұрады.

Біз телевизиялық деректі фильм түсіру тобының негізін ұстайтын ол журналист деген көз қарасты ортаға қойғымыз келеді. Себебі әуелде тақырыпты таңдап алғашқы зерттеу жұмысын алып баратын ол журналист. Ал екінші басқышта жұмысқа кірісетін режиссер, оператор, дыбыс режиссері, бұл үш мамандық иесі деректі фильмнің шынайы жаңды шығуының, журналистың зерттеу нәтижесін экран көзінен көрсетуге өзінің еңбегін, шеберлігін көрсететін негізгі қосын. Ал монтажор ол барлық жиналған материалды тақырып аясына сәйкестіріп техникалық шеберлігімен ұштастырып фильмді құрастырып көрерменге ұсынады.

Осы барысын қарасақ, оңай сезілгенімен егер бір басқыштан қателік кетсе бүкіл деректі фильмнің сапалы шығуына әсер етеді. Қытайлық деректі фильм зерттеушісі Джя Чжанке бір мақаласында былай деп жазады: «Кәсіби командалар, олар бірегей көзге ие және әлемді ашуға қабілетті. Деректі фильм шығармашылығы туралы айтқан кезде, туындыда толығымен дайындалуы керек, көр соқырлықпен не болса соны түсіру емес, қайта жүйелі жүлгелі түсіру керек, бол кәсіби командирлер үшін аса қиындық тудыра қоймайды. Ал әуесқой команда болса, мәлім бір жерінен қателік кетуі әбден мүмкін» [1]. Мысал келтіре кетсек әлемдік деректі фильм түсірудің көшін бастап тұрған «BBC» деректі фильм түсіру ұжымы болсын, жапониялық «NHK» ұжымы «Discovery» деректі фильм серіктестігі, «National geographic» деректі фильм арнасы болсын барлығы кәсіби мамандардан құрам тапқан. Бәсекеге қабілетті ұжыммен, толық қаржылық мүмкіндікке ие. Түсірген фильмдерін әлемнің әр бұрышы таласа сатып алып, тарқатып отыр. Тіптен, кей мемлекеттер арнайы шықырып фильм түсіртеді. Деректі фильм жасау аса күрделі барыс, бұл барыста жапаға шыдау, әріптестермен ортақ мақсатта жұмыс істеу, ол жүйелі практикадан өткеннен кейін қалыптасатынын ескерген жөн. Ұжымдағы әр маманның деректі филь-

мге қызығушылығы бар, өзіндік кәсіби деңгейі жоғары, командалық жүйені білетін, кәсіптік моральды толық ұстанған ұжым сәтті деректі фильмдерді түсірері даусыз.

Зерттеу әдістері.

Техникалық жаңалықтардың деректі фильм шығармашылығына әсері.

Ғылым техниканың үздіксіз алға ілгелеуі деректі фильм жасау техникасына өзіндік өзгерістер алып келді. Осыдан бір ғасыр ілгері тек дыбыссыз кескін жазатын болса, ал 30 жыл ілгері тек камераның кескін жазу уақыты 30 секунд еді. Бұрын тек реңсіз кескіндер жазатын, одан біртіндеп реңді жазуға ауысты. Тіпті, түсіретін камералардың түрлері де көбейіп, бұрын екі адам көтермесе алып жүру қиын камералар еді, ал қазір камераның түрі де сыртқы формасыда өзгерген. Бүгінде техниканың ілгерлеуі соншалық 8к камера, ұшпалы камера, Горго сынды жаңа техникалармен жалғасым тауып келеді. Бұл техникалық жаңалықтар деректі фильм түсірушілерге көптеген қолайлықтар тудырып жұмыс өнімділігін арттырып отыр. Жалпы техниканың өзгерісі деректі фильм саласына әкелген өзгерістерін сараптап көрейік. (Бүгінгі техникалық жаңалықтар туралы талқылаймыз).

Талқылау

Біріншіден техникадағы жаңашылдық-перспективаны кеңейтті. Ғылым мен техниканың өрлеуімен деректі фильм жасау жаңа кезеңге енді. «Қазақстан», «Ғажайып Қазақстан», «Үшінші полюс» және басқа да деректі фильмдер көрермендерді жаңа көкжиектердің ашылуына әкелді. Ойластырылған әңгіме құрылымы, ұшпалы камера түсірілімі (аэроа түсірілім), қозғалысты (спорттық) түсіру техникасы, эндоскоптар сияқты арнайы фотографиялық және басқа да нысандары пайдалану, деректі фильм шығармашылығындағы «жаңа техникалық ғасыр» деп айтуға болады. Түсіру жабыдықтары деректі фильм жасау үшін жаңа идеяларды

ұсына отырып, үнемі жаңартылып отырады. Деректі фильм көрермендердің сенсорлық тәжірибесімен көрермен арасында кері байланыс орнатуға назар аударды. Ежелгі заманнан бері адамзат аспанның шексіз кең алқабын көруді армандап келеді, ағайынды Райынттар ұшақты ойлап тапқанға дейін адамдарың арманы ұшу болды. Бірақ олда бүгін таңғаларлық нәрсе емес секілденді, аэро түсіру камерасының пайда болуы, адамдар экранның алдында отырып ақ әлемді көре алуына мүмкіндік тудырды. Мысал ретінде «Қазақстан» деректі фильмін қарастырсақ, бұл деректі фильм аэрофотосемкадан тұрады. Кадрлар бейне тілінің Инновациясына жетеді. «Қазақстан» деректі фильмі түсінікті баяндау тәсілін қолданып, кадр мен түсініктеме сөзде өз ара байланыстырып, елдегі негізгі провинциялар мен қалаларға, география тақырыбына, кілт ретінде кеңістікке қаланың дамуы мен өзгеруі туралы мәліметтер беріп аудиторияны өзіне тартады. Аэрофототүсірілім көрермендердің туристік турлар сияқты, өзендер мен аспанмен таласқан таулардың ғажайып көріністерді түсіру көрерменге эстетикалық ләззәт бағыштайды. Көру кеңістігін кеңейтумен қатар, аудиторияның түсірілімге қатысуына мүмкіндік береді. Бұл инновацияларда болған фотография технологиясының қозғалысы күші, қазіргі уақытта бұл түсірілімде кеңінен қолданылатын – GoPro.

Нәтижелер

GoPro – бұл спорттық камера, түсірілім барысында қоршаған ортаның негізгі қозғалысын жазу үшін пайдаланылады. Шағын және жеңіл корпусы, көптеген түсіру пландары бар, су өткізбеушілік бірегей артықшылығымен ерекше. BBC деректі фильм орталығы жасаған «Пингвиннің құпия агенті» атты фильмді GoPro арқылы түсіріп материал жинақтады. «Пингвиннің құпия агенті», GoPro түсірілімінде - адамның араласуы жоқ, кішкентай жануарлар денесіне орнатылып кескін жазылды және объект қозғалысы барысында барынша шынайылыққа негізделі. Бұған қоса, GoPro-ның

суға қолдану мүмкіндігі бар. «Теңіз астына саяхат» атты деректі фильмде түсірушілер GoPro арқылы теңіз астының таңғажайып көрінісін түсіріп, көрермен назарына ұсынды. Ал техниканың артықшылығы түсірілім тобы үшін адам күшін де, уақытты да үнемдеп фильмнің сәтті шығуын қамтамасыз етеді. Фототехниканы инновациялық пайдалану көрерменнің көзқарасын кеңейтіп қана қоймай, кескіннің көркемдік дәрежесін, табиғилығын арттырды. Мысалы «Бүркітші қыз Айшолпан» фильмінде бүркіттің аңға түскенін, және кеңістікте ұшу барысын алуда қанатына камера GoPro тағып ұшырады. Сол арқылы кеңістік қозғалысын, бүркіттің тұлкіге түсу барысын көрерменге шынайы етіп ұсынады да, кескінің көркемдік дәрежесін қалптастырады. Бұл тек арнайы фотографиялық түсірілім жабдықтардың кейбір мысалдары, портативті электрондық гироскоп фотографиялық құралдар тобына жатады. Олар нақты әлемді ұсыну үшін бай перспективаны пайдалану үшін арналған, ол көрерменге бейтаныс әлемді түсіндіруде көптеп қолданылады. Жалпы алғанда техниканың ілгерілеуі, телевизия саласының кеңістік шектеуін әлсіретті. Технологияның қарыштап дамуы деректі фильмнің баяндалуын, шығармашылық барсындағы қиындықтарды жеңілдетуге бағытталу тиіс.

Екіншіден, фотографиялық жабдықтар технологиясының жаңашылдығының сипаты, шынайылыққа ұмтылу.

Француз кинокритигі Андрей Базин «Кескінің эстетикалық сипаттамасы ол шындықты ашады», - дейді [2]. Бұл шындық, оның ішінде кескін перспективаның шынайылығына шексіз жақындайды. Сондай-ақ нақты мазмұн мен рухани коннотацияны қамтуы тиіс. «Фотография технологиясының үздіксіз прогрессымен, таңдаулы көрініс, бірегей перспективасы, аудиторияның қатысу және өзара іс-қимыл сезімін арттыра отырып, жаңа уақытпен кеңістік ақылы аудиторияға шынайылық көзқарас сылайды. Дегенмен, шындық фильмнің көрсетілімін және қойылым мазмұнын көрсетеді, ал арнайы кескіндер нысандарды тақырыпты көрсету керек. Деректі фильм

үшін режиссер мен камера арасындағы үйлестіру, ұсынылған мазмұнның көркемдік құндылығына және әлеуметтік функцияның құндылығына қол жеткізу.

Мысалы келтіре кетсек, «Қазақ даласынң құпиялары» деректі фильмін алайық. Фильм түсіру барысында қазақ халқына мекен болған байырғы жұрттар, археологиялық қазбалар алаңы сынды жерлерді арлап түсірген фильм қазақ даласынң ежелгі мәдениетін, дәстүрлі өркениеттің мәнін ашып көрсетеді. Бұл барыста түсірілім техникасы тарихтан қалған орындарды түсіруде сөзсіз шынай жағдайларды көрсету тиіс. Техника шынайылыққа қызмет ете білу шарт.

Үшіншіден, түсірілім техникасының жаңашылдық рефлексиясы-мазмұн мен форманың балансы.

Ейзенштейн былай дейді: «Кескін бізді эмоцияларға, эмоциялардан ойға әкеледі» [3] фотография жабдықтары технологиясының жаңашылдығы әсерімен, көрініс үлгісінің сұлулығын деректілігін дәйектілендіру, адамдарға романтикалық визуалды тәжірибе әкеледі. Бірақ деректі фильмнің мәні көрермендерге кейбір шынайылыққа жанасуға мүмкіндік беру, операторлардың аудиторияға эстетикалық көркемдік, шынайылық сыйлау үшін өз көрінісін түсіре отырып, тарих сахнасын қадағалаудың нақты қажеттілігі. Бұл үдерісте, біз деректі фильмның мазмұнын ұсыну және рухани мазмұн ұсыну талаптарын елемеуге және шамадан тыс түсірілімге ұрынуымызға болмайды. Сондай-ақ деректі фильмді кеңістік өнеріне айналдырудан аулақ болуға тиіспіз.

Оператор презентацияның мазмұнына және көрсету қажеттілігінің рухына негізделуі тиіс. Таңдау ең жаңа технологиямен емес, тақырыпты білдірудің ең қолайлы деректі нысаны болуы тиіс. Режиссер-документалист, аэрофотосурет бойынша сарапшы, профессор Гәә Хунмин өзінің «Кино-және телевизиялық аэрофотосъемка монографиясында: «аэрофотосъемканы дәуірдің кескін ретінде қабылдайтындар дәуірі өтті. Әуе жүйесінен түсірілген кескін қазір тек ұқсамған оздықтар арқылы объекттің әр қырынан көрсету арқылы өзін-

дік ерекшелігін айқындап осылайша, ерекшеліктердің толық жиынтығын аяқтау үшін, жағымды, әдемі әуе тілі қолданылады» дейді [4]. Нақтырақ айтқанда, деректі фильм-визуалды өнердің нысаны. Бірақ бүгінгі күні тіпті аэрофотосуреттердің өзінде көптеген жұқа жіктелімдер бар, технология баяндау мазмұнына қалай сәйкес келеді, оператор өз техникалық пайдалану жүйесін тақырыптық негізді ашудың негізіне байланысты дайындау қажет.

Қорытынды

Кинорежиссер Кемерон былай дейді: «Мен адамдар барлық жасау техникасын ұмытып, бейне кино залда кино көргенде алдында тұрған экранды ұмытып, бейне түсірілім алаңында жүргендей күй кешуін қалаймын. Барлық техниканың мақсаты көрілім назарын техникалық жұмыстан алыстату. «Деректі фильмнің шынайылығы ол ұсынылған мазмұн мен формадан тұрады. Сурет әртүрлі презентация болуы мүмкін, фотографиялық жабдық инновациялық технологиясы, бірақ аудитория бұны психологиялық қатысу және нақты мағынасы жасай алатын нысаны мен мазмұны арасындағы қарым-қатынасты теңдестіру ретінде қабылдайды, бұл, бәлкім, жаңа технологияның жылдам дамуының әсері болар» [5].

Техниканың дамуы деректі фильм шығармашылығының дамуына жаңа серпін әкелді, технологиялық жетістіктер жаңа идеялар әкелді, бірақ жаңа құрал-жабдықтан шок тудырған жаңа перспективаларға соқыр ұмтылу емес. Ол қайта деректі фильмдегі көтерген тақырыптың шынайылығына қол жеткізетін құрал. Егер тақырып идея толық зерттелмеген болса қанша керемет техника болса да, өзекті ойды аша алмайды. Сондықтанда деректі фильм шығармашылығында адам күші мен техника күшін тепе-тең ұстап, зеттеуді жүйелі ғылыми зерттеп, қай техника үйлесімді деген сұраққа толықтай жауап іздей отырып, шығармашылық ізденіс жасау керек. Сыңаржақтылы көз қарастардың туындауының алдына алып кәсіптік қағиданы толықтай ұстанған абзал.

Әдебиеттер тізімі

1. Рабигер М. Деректі фильм шығармашылығы. – Пекин: Қытай ақпарат университеті баспасы, 2005. – 556 б.
2. Curran Bernard Sh. Documentary Storytelling: Making Stronger and More Dramatic Nonfiction Films. Beijing, World Book Publishing Company, 2011. – 167 p.
3. Zhu Ying. Деректі фильм өндірісі. – Пекин: Қытай халық баспасы, 2015. – 264 б.
4. Николс Б. Деректі фильмге кіріспе. – Пекин: Қытай кинофильм баспасы, 2007. – 234 б.
5. Rosenthal A. Documentary filming and production, Beijing, Fudan University Press, 2006. – 289 p.

References

6. Rabiger M. Derekti fil'm shygarmashylygy [Making documentaries]– (Publishing House of the Chinese University of Information, Beijing, 2005, 556 p.).
7. Curran Bernard Sh. Documentary Storytelling: Making Stronger and More Dramatic Nonfiction Films (World Book Publishing Company, Beijing, 2011, 167 p.).
8. Zhu Ying. Derekti fil'm өндірісі [Production of documentaries] (Chinese People 's Publishing House, Beijing, 2015, 264 p.).
9. Nichols B. Derekti fil'mge кіріспе [Introduction to the documentary] (Chinese Film Publishing House, Beijing, 2007, 234 б.).
10. Rosenthal A. Documentary filming and production (Fudan University Press, Beijing, 2006, 289 p.).

А.Мутарбек

Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

Технические и творческие способности коллектива при создании документального фильма

Аннотация. Статья подчинена следующим задачам: определить плюсы и минусы создания документального фильма, оценить работу представителей команды, выявить творческие возможности технических новшеств, выявить взаимосвязь между командой и техникой, определить значимость новых технологий в процессе творческой работы, провести анализ методов использования новых технологий, дифференцировать преимущества и недостатки новых технологий, рассмотреть рациональные способы создания документального фильма, особенности использования инновационных фототехник в киносъемке.

Соблюдение композиции кадров и гармонии музыки играет важную роль в кинопроизводстве. В ходе создания документального фильма режиссер и съемочная команда должны обращать внимание на художественную ценность представляемого контента. Кроме того, необходимо учитывать влияние созданного фильма на общество. Режиссёр не должен отходить от главной мысли темы. При создании проекта следует учитывать равную степень человеческой и технической силы. Творческий поиск - залог успеха.

Ключевые слова: документальный фильм, техника, технология, оператор, фотография.

A. Mutarbek

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Technical and creative abilities of the team in the creation of the documentary

Abstract. The article is subject to the following tasks: to determine the pros and cons of creating a documentary, to evaluate the work of team representatives, to identify the creative possibilities of technical innovations, to identify the relationship between the team and technology, to determine the importance of new technologies in

the process of creative work, to analyze the methods of using new technologies, to differentiate the advantages and disadvantages of new technologies, to consider rational ways of creating a documentary, features of the use of innovative photographic techniques in filming.

Compliance with the composition of shots and the harmony of music plays an important role in filmmaking. For a documentary film, the director and crew must pay attention to the artistic value of the content being presented. In addition, there must be considered the impact of the film on society and possible options. The work of the director with the main idea of the theme. Therefore, the project should equally consider human strength and technical strength. The main thing to remember is that creative search is always needed.

Keywords: documentary film, technique, technology, operator, photography.

Автор туралы мәлімет:

Мұтарбек А. – Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Журналистика және саясаттану факультеті, Телерадио және қоғаммен байланыс кафедрасының оқытушысы, А.Янушкевич көш., 6, Астана, Қазақстан.

Mutarbek A. – Teacher of the Department of Television and Public Relations, Faculty of Journalism and Political Science, L.N. Gumilyov Eurasian National University, 6 A. Yanushkevich str., Astana, Kazakhstan.